

**DEKORATIV-AMALIY SAN'AT VA XALQ AMALIY SAN'ATI
TUSHUNCHALARINING ILMIY-NAZARIY TALQINI**

Akbaraliyev Bunyodjon

Guliston davlat universiteti, Amaliy

san'at ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi,

ilmiy rahbar: Kayumov Erkin Kazakbayevich

Guliston davlat universiteti, "Amaliy

san'at va dizayn" kafedrasida o'qituvchisi

e-mail: kayumoverkin@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada dekorativ-amaliy san'at, xalq amaliy san'ati va badiiy hunarmandchilik tushunchalarining mazmun-mohiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Unda ushbu yo'nalishlarning o'zaro bog'liqligi, farqli jihatlari, tarixiy shakllanishi, ta'lim jarayonidagi ahamiyati hamda zamonaviy badiiy-pedagogik tadqiqotlardagi talqinlari yoritiladi. Shuningdek, dekorativ-amaliy san'atni xalq san'atining oddiy davomi yoki faqat bezak vositasi sifatida emas, balki mustaqil estetik, madaniy va pedagogik hodisa sifatida o'rganish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: dekorativ-amaliy san'at, xalq amaliy san'ati, badiiy hunarmandchilik, estetik tarbiya, kulolchilik, koshinkorlik, milliy an'ana, badiiy ta'lim, ijodiy kompetensiya.

Abstract: this article provides a scientific and theoretical analysis of the essence of decorative-applied art, folk applied art, and artistic craftsmanship. It examines the interrelation, distinctive features, historical formation, educational significance, and interpretation of these areas in contemporary artistic and pedagogical research. The article also substantiates the need to study decorative-applied art not merely as a continuation of folk art or as a means of ornamentation, but as an independent aesthetic, cultural, and pedagogical phenomenon.

Keywords: decorative-applied art, folk applied art, artistic craftsmanship, aesthetic education, pottery, tilework, national tradition, art education, creative competence.

Аннотация: в данной статье проводится научно-теоретический анализ сущности декоративно-прикладного искусства, народного прикладного искусства и художественного ремесленничества. Рассматриваются их взаимосвязь, отличительные особенности, историческое формирование, значение в образовательном процессе, а также интерпретация в современных художественно-педагогических исследованиях. Кроме того, обосновывается необходимость изучения декоративно-прикладного искусства не только как

простого продолжения народного искусства или средства украшения, но и как самостоятельного эстетического, культурного и педагогического явления.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, народное прикладное искусство, художественное ремесленничество, эстетическое воспитание, гончарное искусство, керамическая облицовка, национальная традиция, художественное образование, творческая компетентность.

Dekorativ-amaliy san'at va xalq amaliy san'ati masalasi bugungi san'atshunoslik, pedagogika va madaniyatshunoslik tadqiqotlarida alohida e'tibor talab qiladigan yo'nalishlardan biridir. Chunki bu soha faqat buyum yaratish, bezak berish yoki milliy naqshlarni takrorlash bilangina cheklanmaydi. Uning ichida xalqning tarixiy xotirasi, estetik qarashi, mehnat madaniyati, urf-odati va ma'naviy tajribasi jamlangan. Shu bois dekorativ-amaliy san'atni ilmiy o'rganishda uning tashqi shakli bilan bir qatorda ichki mazmuni, ijtimoiy vazifasi va badiiy tafakkurdagi o'rni ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. M.A.Nekrasova xalq san'atining zamonaviy madaniyatdagi o'rnini tahlil qilar ekan, uning hali ham to'liq aniqlangan, chegaralari qat'iy belgilangan ilmiy obyekt sifatida talqin qilinmayotganini ko'rsatadi [1]. Bu fikr, ayniqsa, xalq san'ati bilan professional dekorativ-amaliy san'at o'rtasidagi nisbatni aniqlashda muhimdir.

San'atning mohiyatini tushunishda uning insonlar o'rtasidagi ruhiy, estetik va ma'naviy muloqot vositasi ekanini unutmaslik lozim. Dekorativ-amaliy san'at ham aynan shunday vazifani bajaradi: u buyum orqali inson bilan madaniyat, avlod bilan avlod, ustoz bilan shogird o'rtasida bog'lanish hosil qiladi. Oddiy ko'rinadigan bir sopol idish, kashta, gilam, yog'och o'ymakorligi yoki koshin namunasi o'zida faqat shakl va bezakni emas, balki muayyan dunyoqarashni ham olib yuradi. I.A.Ilyin san'atni insonlar roziligi, muloqoti va birligini ifodalovchi til sifatida baholaydi. Bu yondashuv dekorativ-amaliy san'atni ham faqat amaliy ehtiyoj mahsuli emas [2], balki insoniy ma'no va estetik kechinmani uzatuvchi badiiy til sifatida anglashga imkon beradi.

O'zbek xalq amaliy san'atining muhim tarmoqlaridan biri bo'lgan kulolchilik an'analari bu fikrni aniq tasdiqlaydi. Farg'ona vodiysi kulolchilik maktabi tajribasida shakl, rang, naqsh va amaliy vazifa bir-biridan ajralmagan holda namoyon bo'ladi. Bu yerda idishning qulayligi ham, naqshning ma'nosi ham, rangning did bilan tanlanishi ham umumiy badiiy yaxlitlikka xizmat qiladi. Kulolchilikda ustoz-shogird an'anasi orqali nafaqat texnologik ko'nikma, balki badiiy did, kasbga hurmat, sabr, mehnatga mas'uliyat kabi sifatlar ham avloddan avlodga o'tadi. Farg'ona vodiysi kulolchilik an'analarga bag'ishlangan tadqiqotlarda mazkur san'at turining tarixiy ildizlari, shakliy yechimlari va hududiy xususiyatlari keng yoritilgani bejiz emas [3]. Shu bilan birga, Farg'ona vodiysi kulolchilik an'analari yuzasidan olib borilgan boshqa tadqiqotlar mazkur yo'nalishning nafaqat tarixiy, balki zamonaviy ta'limiy ahamiyatga

ham ega ekanini ko'rsatadi. Bugungi badiiy ta'limda xalq amaliy san'ati namunalaridan foydalanish o'quvchi va talabalarda milliy merosga ongli munosabatni shakllantiradi. Biroq bu jarayonda tayyor naqshni ko'chirib chizish yoki buyum shaklini takrorlash yetarli emas [4]. Muhimi, o'rganuvchi naqshning kelib chiqishi, buyumning vazifasi, kompozitsion qurilishi va ranglar uyg'unligini tushunib borishi kerak. Shundagina xalq amaliy san'ati ta'lim jarayonida jonli estetik manbaga aylanadi.

Yoshlar tarbiyasida dekorativ-amaliy san'atning imkoniyatlari yanada kengroqdir. Chunki bu soha yosh avlodni faqat kasbiy ko'nikmaga emas, balki ma'naviy-ijtimoiy faollikka ham yo'naltiradi. Amaliy san'at bilan shug'ullangan yosh ijodkor buyum yaratish jarayonida o'z mehnatining natijasini ko'radi, milliy qadriyat bilan yuzma-yuz keladi va ijodiy mas'uliyatni his qiladi. Bu jihat yoshlar tarbiyasida juda muhim. Ma'naviy va ijtimoiy faollikni oshirish omillariga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham yoshlarni tarbiyalashda milliy qadriyat, ijtimoiy mas'uliyat va estetik dunyoqarash bir-biridan ajratilmasligi ta'kidlanadi.

Dekorativ-amaliy san'atni chuqurroq anglashda Sharq pedagogikasi va estetik tafakkuri ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Sharq mutafakkirlari qarashlarida go'zallik, axloq, mehnat, hunar va tarbiya bir-biriga bog'liq holda talqin qilingan. Bu yondashuv amaliy san'at tabiatiga juda yaqin. Chunki xalq hunarmandchiligi ham faqat tashqi bezakni emas, balki poklik, tartib, mehnatsevarlik, did, halollik va sabrni talab etadi [6]. Sharq pedagogikasida go'zallik va axloqiy tarbiya masalalarining badiiy ta'lim jarayonida qo'llanish imkoniyatlari haqida bildirilgan fikrlar dekorativ-amaliy san'atni tarbiyaviy vosita sifatida o'rganishga asos beradi.

Sharq falsafiy-estetik qarashlari dekorativ-amaliy san'atni oddiy hunar emas, balki insonning olamni estetik idrok etish shakli sifatida tushuntirishga yordam beradi. Masalan, naqshdagi takroriylik tartib va uyg'unlikni, ranglar muvozanati ruhiy holatni, shaklning me'yoriyligi esa amaliy qulaylik bilan badiiy go'zallikning birligini ifodalaydi. Bu jihatlar zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda alohida tahlil qilinishi lozim [7]. Sharq falsafiy-estetik konsepsiyalarining badiiy ta'limda qo'llanishi yuzasidan olib borilgan izlanishlar shuni ko'rsatadiki, milliy san'at namunalarini o'qitish jarayonida faqat tasviriy ko'nikmani emas, balki tafakkur madaniyatini ham shakllantirish mumkin.

Amaliy san'at yo'nalishida mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish ham o'quvchi va talabalarning ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Dekorativ-amaliy san'atda o'rganish jarayoni ko'proq kuzatish, tahlil qilish, material bilan ishlash, xatoni ko'rish va uni tuzatish orqali kechadi. Shu sababli mustaqil ta'lim oddiy topshiriq bajarish emas, balki ijodiy izlanish shaklida tashkil etilishi kerak. Talaba naqsh namunalarini tahlil qilishi, rang yechimlarini solishtirishi, kompozitsion markazni aniqlashi, an'anaviy shaklni zamonaviy talqin qilishga urinishi lozim [8].

Amaliy san'at yo'nalishida mustaqil ta'limning ijodiy kompetensiyalarni rivojlantirishdagi o'rni haqida olib borilgan tadqiqotlar ham bu masalaning dolzarbligini ko'rsatadi.

Dekorativ-amaliy san'atning zamonaviy talqinida koshinkorlik san'ati ham alohida e'tiborga loyiqdir. Koshin nafaqat me'moriy bezak elementi, balki texnologiya, rangtasvir, kompozitsiya, tarix va muhit estetikasi uyg'unlashgan murakkab san'at turidir. Bugungi interyer dizaynida koshinkorlik an'analaridan foydalanish milliy uslubni zamonaviy makon bilan bog'lash imkonini beradi. Biroq bunda tarixiy shaklni yuzaki ko'chirish emas, balki uning konstruktiv, rangdorlik va kompozitsion xususiyatlarini anglab qo'llash zarur. Keramik plitkalar va koshinkorlik san'atining tarixiy rivoji hamda zamonaviy interyer dizaynidagi qo'llanishiga oid tadqiqotlarda aynan shu texnologik va badiiy jihatlar asosli tahlil qilingan [9]. Yuqoridagi tahlillardan ko'rinadiki, dekorativ-amaliy san'at, xalq amaliy san'ati va badiiy hunarmandchilik bir-biriga yaqin tushunchalar bo'lsa-da, ularni bir xil hodisa sifatida talqin qilish to'g'ri emas. Xalq amaliy san'ati ko'proq an'ana, avlodlar tajribasi, mahalliy maktablar va ustoz-shogird munosabatlari bilan bog'liq bo'lsa, dekorativ-amaliy san'at kengroq ijodiy maydonni qamrab oladi. Unda professional ijod, zamonaviy dizayn, individual uslub, yangi material va texnologiyalar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Badiiy hunarmandchilik esa ko'proq amaliy mahorat, material bilan ishlash madaniyati va an'anaviy ishlab chiqarish tajribasiga tayanadi. Shunday ekan, bu tushunchalar o'rtasidagi umumiylikni ko'rish bilan birga, ularning har biriga xos ilmiy chegarani ham aniqlash zarur [5]. Ayrim darslik va maqolalarda xalq amaliy san'ati dekorativ-amaliy san'atning oddiy tarkibiy qismi sifatida beriladi. Bunday yondashuv ma'lum darajada qulay ko'rinsa-da, ilmiy jihatdan yetarli emas. Chunki xalq san'ati o'zining kelib chiqishi, ijtimoiy vazifasi, ijro usuli va ma'no qatlamlari bilan mustaqil hodisadir. U professional rassom ijodidan farqli ravishda ko'pincha jamoaviy tajriba, mahalliy an'ana va uzoq tarixiy shakllanish asosida yuzaga keladi. Dekorativ-amaliy san'at esa shu an'anadan oziqlanishi, uni qayta talqin qilishi yoki zamonaviy shaklda davom ettirishi mumkin. Demak, bu ikki yo'nalish o'zaro bog'liq, lekin aynan bir xil emas.

Ta'lim jarayonida bu farqni to'g'ri tushuntirish muhim. Agar o'quvchi yoki talaba xalq amaliy san'atini faqat bezak namunasi sifatida ko'rsa, undagi tarixiy, ma'naviy va estetik mazmuni yetarli anglamaydi. Aksincha, agar dekorativ-amaliy san'at faqat xalq hunarmandchiligining davomchisi sifatida talqin qilinsa, uning zamonaviy dizayn, muhit estetikasi, materialshunoslik va individual ijod bilan bog'liq imkoniyatlari cheklanib qoladi. Shu bois badiiy ta'limda har ikki yo'nalish bir-birini to'ldiruvchi, lekin mustaqil mazmun va vazifaga ega san'at turlari sifatida o'rgatilishi kerak. Bugungi kunda dekorativ-amaliy san'atni o'qitishda nazariya va amaliyotni bog'lash eng muhim masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Faqat ma'ruza yoki tarixiy ma'lumot

bilan cheklanish kutilgan natijani bermaydi. Shu bilan birga, faqat amaliy mashg'ulot ham yetarli emas. Talaba buyum yaratish bilan birga uning shakliy tuzilishi, bezak mantiqi, material xususiyati, ranglar uyg'unligi va madaniy ma'nosini tahlil qila olishi kerak. Aynan shunda dekorativ-amaliy san'at ta'lim jarayonida ijodiy fikrlash, estetik idrok, kasbiy ko'nikma va milliy o'zlikni anglashni birlashtiruvchi kuchli pedagogik vositaga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, dekorativ-amaliy san'at va xalq amaliy san'ati masalasini ilmiy asosda o'rganish bugungi badiiy ta'lim uchun zarurdir. Bu sohada asosiy vazifa ularni bir-biriga qarama-qarshi qo'yish emas, balki har birining o'ziga xos tabiati, tarixiy ildizi va zamonaviy imkoniyatlarini aniq ko'rsatishdan iborat. Dekorativ-amaliy san'at milliy merosdan kuch olgan holda zamonaviy badiiy tafakkur bilan boyib boradi. Xalq amaliy san'ati esa avlodlar tajribasi, ustoz-shogird maktabi va milliy estetik qarashlarning tirik ifodasi sifatida qadrlanishi lozim. Ana shunday yondashuvgina badiiy ta'limda chuqur, asosli va hayotga yaqin natija beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Некрасова М.А. Место народного искусства как духовного феномена в современной культуре России // Религия и средства массовой информации. 2009.
2. Ильин И\А. Избранные работы об искусстве народных промыслов, архитектурных наследий XVI-XX веков. М., 1976.
3. Kazakbayevich K. E., Baxromjon o'g'li A. B. FARG 'ONA VODIYSI KULOLCHILIGI AN'ANALARI //THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH. – 2025. – Т. 4. – №. 43. – С. 16-23.
4. Kazakbayevich K. E., Baxromjon o'g'li A. B. FARG 'ONA VODIYSI KULOLCHILIGI AN'ANALARI //THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH. – 2025. – Т. 3. – №. 35. – С. 94-101.
5. Pardaboevich J. N., Tojikulovna I. Z. FACTORS FOR INCREASING SPIRITUAL AND SOCIAL ACTIVITY IN YOUTH EDUCATION //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 5. – С. 124-126.
6. Pardaboevich J. N. BEAUTY AND MORAL EDUCATION IN EASTERN PEDAGOGY: OPPORTUNITIES FOR APPLICATION IN THE PROCESS OF ARTISTIC EDUCATION. IQRO INDEXING, 16 (01), 170-172 [Электронный ресурс].
7. Pardaboevich J. N. THE APPLICATION OF EASTERN PHILOSOPHICAL AESTHETIC CONCEPTS IN ARTISTIC EDUCATION AND THEIR INTERPRETATION IN PEDAGOGICAL RESEARCH //PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI. – 2025. – Т. 14. – №. 01. – С. 218-222.

8. Mirzakulov I. X. AMALIY SAN'AT YO 'NALISHIDA MUSTAQIL TA'LIMNING TALABALARNING IJODIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDAGI O 'RNI //PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI. – 2025. – T. 8. – №. 1. – C. 483-486.
9. Mirzakulov I. X. CERAMIC TILES AND THE ART OF KOSHINKOR: HISTORICAL DEVELOPMENT, TECHNOLOGICAL FEATURES, AND APPLICATION IN MODERN INTERIOR DESIGN //Global Science Review. – 2025. – T. 7. – №. 1. – C. 148-155.